

УДК 657.47

Борович Оксана Василівна,
кандидат економічних наук, доцент,
професор університету,
завідувач кафедри обліку і аудиту
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

Куруляк Світлана Василівна,
головний спеціаліст головного управління
Пенсійного фонду України
в Чернівецькій області

АНАЛІЗ ДІЮЧОГО ПОРЯДКУ ТА ПРОБЛЕМ ІНДЕКСАЦІЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

У статті здійснено аналіз вимог нормативних документів, що регулюють порядок проведення індексації грошових доходів громадян, а також доведено, що сума нарахованої індексації заробітної плати за діючим порядком не покриває фактичних втрат доходів найманих працівників.

Ключові слова: заробітна плата, індексація грошових доходів, постійні виплати, прожитковий мінімум, фіксована сума індексації.

Постановка проблеми. Однією з найгостріших проблем розвитку економіки України є інфляція, яка призводить до втрат доходів найманих працівників та негативно впливає на добробут громадяни нашої країни. З метою усунення таких явищ законодавством України передбачено проведення індексації грошових доходів населення.

Відповідно до положень Закону України «Про індексацію грошових доходів населення» [6] та Порядку проведення індексації грошових доходів населення [5] індексація грошових доходів громадян нараховується підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності і господарювання, а також фізичними особами, що використовують працю найманих працівників. Водночас, передбачена нормативними актами методика носить теоретичний характер та потребує додаткових роз'яснень з метою розроблення єдиного підходу в частині складу виплат, що мають постійний характер і підлягають індексації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань, пов'язаних з індексацією заробітної плати та прирівняних до неї виплат проводиться О. Брусніцина, А. Король, Ю. Попивняк, А. Протасова, Т. Шарим та іншими в основному шляхом консультаційних роз'яснень у професійних бухгалтерських виданнях.

Незважаючи на значну кількість таких праць механізм індексації грошових доходів населення досліджено фрагментарно, без застосування комплексного підходу та не знайшов широкого відображення в науковій літературі. Сьогодні важливе значення має

проведення наукових досліджень даного питання, враховуючи його вагомість для громадян в умовах фінансової кризи.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення найбільш важливих питань та аналіз проблем, пов'язаних із нарахуванням індексації заробітної плати та прирівняних до неї виплат.

Виклад основного матеріалу дослідження. Індексція грошових доходів населення проводиться у разі якщо визначена величина індексу споживчих цін перевищила поріг індексації, значення якого встановлено у розмірі 101 відсоток [5]. Такий показник обчислюється Державним комітетом статистики щомісячно не пізніше 10 числа місяця, що настає за звітним та публікується в офіційних періодичних виданнях.

Індексції підлягають грошові доходи громадян, одержані у гривнях на території України, які не мають разового характеру [5], зокрема:

- оплата праці найманих працівників підприємств, установ, організацій у грошовому виразі, яка включає оплату праці за виконану роботу відповідно до встановлених тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок, доплат, надбавок, премій, гарантійних та компенсаційних виплат, передбачених законодавством, а також інші компенсаційні виплати, що мають постійний характер;

- грошове забезпечення військовослужбовців;

- стипендії;

- пенсії, щомісячне довічне грошове утримання, що виплачується замість пенсії;

- суми виплат, що нараховані у відповідності до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (допомога по безробіттю, матеріальна допомога у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації найманих працівників тощо);

- щомісячна грошова сума, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

- суми відшкодування шкоди, заподіяної працівникові каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, а також суми, що виплачуються особам, які мають право на відшкодування шкоди у разі втрати годувальника.

Індексція не нараховується на наступні виплати [5]:

- доходи громадян, отримані від здачі в оренду майна; реалізації акцій та інших цінних паперів; ведення селянського (фермерського) і особистого підсобного господарства та підприємницької діяльності, яка є для громадян джерелом грошових доходів від ведення такої діяльності;

- оплата перших п'яти днів тимчасової непрацездатності за рахунок коштів роботодавця та допомога з тимчасової непрацездатності, що виплачується за рахунок коштів фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності;

- одноразова виплата допомоги по безробіттю для організації безробітним підприємницької діяльності, а також одноразова допомога у разі стійкої втрати професійної працездатності або смерті потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

- допомога у зв'язку з вагітністю і пологами; ,;

- допомога при народженні дитини та на поховання;

- цільова разова матеріальна допомога, одноразову допомогу при виході на пенсію, а також суми соціальних пільг та винагороди за підсумками роботи за рік тощо;

– соціальні виплати, визначені в залежності від прожиткового мінімуму – додаткова пенсія, компенсаційні виплати, надбавки та інші доплати до пенсії; тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме; мінімальний розмір допомоги по безробіттю; державна соціальна допомога інвалідам з дитинства і дітям-інвалідам; державна соціальна допомога особам, які не мають права на пенсію;

– державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям, допомога на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням, допомога на дітей одиницями матерям, допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Індексації підлягають грошові доходи населення у межах прожиткового мінімуму, встановленого для відповідних соціальних і демографічних груп населення [5]. Наприклад, для працездатних осіб даний показник у 2013 р. встановлено на рівні:

- 1147,00 грн. з 01.01.2013 р. по 30.11.2013 р.;

- 1218,00 грн. з 01.12.2013. р. по 31.12.2013 р.

Сума індексації грошових доходів громадян визначається шляхом множення доходу, що підлягає індексації на величину приросту індексу споживчих цін, поділеного на 100 відсотків.

Індексація різних видів виплат, отриманих громадянами проводиться у визначеній черговості. Зокрема, в першу чергу індексується оплата праці особи, яка працює та отримує інший грошовий дохід (в тому числі пенсію). Поряд з цим, якщо особа працює і одночасно навчається на денній формі навчання або з відривом від виробництва у клінічній ординатурі, аспірантурі і докторантурі, то в першу чергу індексується стипендія.

Незалежно від розміру інших доходів індексуються пенсії, нараховані дітям у зв'язку із втратою годувальника. Винятком є умова, що дитина, яка отримує таку пенсію працює, в такому разі в першу чергу індексується оплата праці.

Індексація грошових доходів, отриманих громадянами не провадиться за місяць, в якому відповідно до норм законодавства відбулося підвищення розмірів мінімальної заробітної плати, пенсії, стипендій та інших виплат, а також у разі зростання грошових доходів населення без перегляду їх мінімальних розмірів [5]. З наступного місяця для таких осіб обчислюється наростаючим підсумком індекс споживчих цін, що використовуватиметься для проведення подальшої індексації. Якщо ж підвищення розмірів мінімальних соціальних гарантій, не супроводжується зростанням грошових доходів громадян, то грошові доходи індексуються на загальних підставах.

Виплата сум індексації грошових доходів особам здійснюється за рахунок різних джерел [5], зокрема:

1) заробітної плати – за рахунок власних коштів підприємств, установ та організацій, а також власних коштів і коштів державного бюджету – при нарахуванні індексації підприємствами, установами та організаціями, що фінансуються чи дотуються з державного бюджету та підвищують розміри оплати праці (грошового забезпечення) у зв'язку з індексацією;

2) пенсій, страхових виплат, що нараховуються відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, щомісячного довічного грошового утримання, що виплачується замість пенсії, інших видів соціальної допомоги провадиться – за рахунок коштів Пенсійного фонду, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування та коштів державного бюджету відповідно;

3) стипендій особам, які навчаються – за рахунок джерел, з яких виплачуються такі виплати.

Індекуються виплати, що мають постійний характер та отримані працівником як за основним місцем роботи так і за сумісництвом. У такому разі на вимогу особи, яка працює за сумісництвом видається довідка з основного місця роботи про розмір доходу, що підлягає індексації, та проіндексованого доходу. На підставі такої довідки провадиться індексація доходів, отриманих за роботу за сумісництвом у межах суми, що не перевищує прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб, з урахуванням отриманої заробітної плати за основним місцем роботи.

Для розрахунку суми індексації найперше вибирається базовий місяць, нарахований дохід якого вважатиметься основою для обчислення розміру індексації. Базовим вважається місяць підвищення доходу, в якому зросли виплати, що мають постійний характер.

Постановою Кабінету міністрів України № 526 внесено зміни до абзацу 3 пункту 5 Порядку проведення індексації та передбачено, що якщо грошовий дохід з урахуванням суми підвищення менший суми грошового доходу з урахуванням індексації до підвищення, у базовому місяці, то сума загального доходу визначається з таким розрахунком, щоб сума грошового доходу з урахуванням індексації не перевищувала загального доходу до його підвищення [4]. Отже, за умови підвищення працівникові розміру постійних виплат у звітному місяці для визначення суми індексації необхідно порівняти дві величини: заробітну плату з урахуванням підвищення та розмір можливої індексації.

Якщо заробітна плата з урахуванням підвищення більша (рівна) суми можливої індексації, то індексація доходів у звітному місяці не проводиться, а у наступному за звітним – розраховується в звичайному порядку, виходячи із вже вибраного нового базового місяця. У протилежному випадку (заробітна плата з урахуванням підвищення менша значення можливої індексації) в звітному місяці індексація нараховується у фіксованій сумі, яка розраховується як різниця між зазначеними величинами. У такому разі місць підвищення доходів (постійних виплат) стає базовим.

Враховуючи вищезазначене робимо висновок, що найманих працівників при нарахуванні індексації доходів можна умовно поділити на дві групи. Перша група – працівники, яким нараховується індексація доходів на величину приросту індексу споживчих цін, а друга – працівники, яким індексація нараховується у фіксованій сумі. До другої групи належать особи заробітна плата яких в частині постійних виплат, зросла після 21.06.2012 р. (дата набрання чинності постановою № 526), або які прийняті на роботу після вказаної дати, а до першої – всі інші особи.

Порядок проведення порівняльних розрахунків покажемо на прикладах.

Приклад 1. Спеціалісту фінансового відділу Карп В.О. у серпні 2013 р. підвищено оклад з 1152 грн. до 1464 грн. Приріст індексу споживчих цін для нарахування індексації у серпні 20132 р. становить 19,5 %. Інформація, необхідна для визначення можливості нарахування індексації наведена у таблиці 1.

Таблиця 1

Постійні виплати Карп В.О. за аналізований період

№ з/п	Виплати	Липень 2013 р. грн.	Серпень 2013 р., грн.
1	2	3	4
1	Оплата праці за окладом	1152,00	1464,00
2	Доплата за ранг	70,00	70,00
3	Надбавка за вислугу років (15%)	183,30	230,10
4	Надбавка за високі досягнення у	562,12	705,64

	праці (40%)		
5	Разом	1967,12	2469,74

За наведеними даними розраховуємо:

- суму зростання нарахованих виплат Карп В. О. у серпні 2013 р.

$$2469,74 \text{ грн.} - 1967,12 \text{ грн.} = 502,62 \text{ грн.};$$

- суму можливої індексації доходу Карп В. О., виходячи із прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб

$$1147,00 \times 19,5\% = 223,67 \text{ грн.}$$

Оскільки суму зростання заробітної плати (502,62 грн.) більша суми можливої індексації доходу (223,67 грн.), то працівникові за серпень 2013 р. індексацію доходів не проводять. У вересні поточного року для Карпа В.О. розраховують новий індекс для нарахування індексації заробітної плати, оскільки серпень місяць є базовим.

Приклад 2. У відповідності до норм чинного законодавства для провідного спеціаліста Мануляк С. Я. з 15 вересня поточного року зріс відсоток надбавки за вислугу років із 15 % до 20 %. Нижче розглянемо вплив такої зміни на суму індексації доходів такого працівника.

Для нарахування індексації Мануляк С. Я. липень 2012 року (цього місяця відбулося зростання посадового окладу) встановлено базовим. У цьому ж місяці для даного працівника розраховано фіксовану суму індексації – 543,80 грн., що виплачується у зазначеному розмірі (за умови відпрацьованого повного робочого місяця) до настання права на нарахування нової індексації.

Інформація, про нараховані виплати Мануляк С. Я. у серпні та вересні 2013 р. наведена у таблиці 2.

Таблиця 2

Постійні виплати Мануляк С.Я. за аналізований період

№ з/п	Виплати	Серпень 2013 року, грн..	Вересень 2013 року, грн..
1	2	3	4
1	Оплата праці за окладом	1147,00	1147,00
2	Доплата за ранг	70,00	70,00
3	Надбавка за вислугу років	182,55	243,40
4	Надбавка за високі досягнення у праці (40%)	559,82	584,16
5	Разом	1959,37	2044,56

За даними таблиці встановлено, що нараховані працівникові постійні виплати зросли на 85,19 грн. (2044,56 грн. – 1959,37 грн.). Дана величина менша розрахованої фіксованої суми індексації (543,80 грн.), тому для Мануляк С. Я. індексація нараховується у встановленій фіксованій сумі.

Листом Міністерства соціальної політики України № 261/10/136-12 від 27.08.12р. передбачено, що якщо працівник відпрацював неповний робочий місяць (перебував у відпустці, відрядженні або хворів), то сума індексації і, відповідно, фіксована сума індексації визначається з розрахунку за повний відпрацьований місяць, а виплачується пропорційно до кількості відпрацьованих днів [8]. Отже, для того щоб розрахувати фіксовану суму індексації за неповний робочий місяць необхідно обчислений коефіцієнт (розрахований шляхом ділення фіксованої суми індексації на кількість встановлених

законодавством робочих днів) помножити на кількість відпрацьованих працівником у поточному місяці робочих днів.

Така норма базується на твердженні, що працівник, який працював неповний робочий місяць отримав відповідні виплати, розраховані виходячи із середньої заробітної плати, що враховує суми індексації [7]. На наш погляд така позиція Міністерства соціальної політики України викликає певні сумніви, оскільки Порядком проведення індексації не передбачено, що індексація виплат проводиться в залежності від кількості відпрацьованого часу працівником.

Приклад 3. Головний спеціаліст Воробець А. С. у вересні 2013 року відпрацювала 8 робочих днів, за які нарахована заробітна плата в сумі 1426,54 грн., а 18 календарних днів перебувала у відпустці.

Воробець А. С. у липні 2012 року встановлено фіксовану суму індексації у розмірі 540,05 грн.

За наведеними даними розрахуємо фіксовану суму індексації Воробець А. С. за вересень 2013 р. пропорційно до відпрацьованих робочих днів

$$540,05 \text{ грн.} : 21 \text{ дн} \times 8 \text{ дн} = 205,73 \text{ грн.}$$

Водночас, відзначимо, що відповідно до норм Порядку проведення індексації Воробець А. С. була б нарахована фіксована сума індексації у розмірі 540,05 грн.

Листом Міністерства соціальної політики України №261/10/136-12 від 27.08.12 р. також визначено, що якщо у поточному місяці працівником не відпрацьовано жодного робочого дня, то сума індексації і, відповідно, фіксована сума індексації за такий місяць не нараховується [8]. Наприклад, завідувач сектору Кравацька М. Ю., у вересні 2013 року перебувала у щорічній відпустці терміном 30 календарних днів. У поточному місяці Кравацькій М. Ю. нарахована щомісячна премія за серпень 2013 року в сумі 607,00 грн. Отже, враховуючи вищезазначену норму індексація за поточний місяць не нараховується, незважаючи на те, що премія нарахована за відпрацьовані дні у попередньому місяці.

Тому виникає питання чому нарахована за попередній місяць у звітному місяці премія змінює свій статус, виключається із складу постійних виплат, тільки тому, що у поточному місяці працівником не відпрацьовано жодного робочого дня? Незважаючи на те, що нарахування працівникам щомісячних премій має певну специфіку у зв'язку із дефіцитом грошових коштів в установах та організаціях, такі виплати носять постійний характер. Підтвердженням даної позиції є норми наступних документів, зокрема:

- пп.4.3.3 Інструкції про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування передбачено, що нараховані виплати включають до заробітної плати того місяця, у якому були здійснені нарахування;

- п. 3 Порядку обчислення середньої заробітної плати та п. 7 і 8 Порядку обчислення середньої заробітної плати для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням також визначено, що до розрахунку середньої зарплати для нарахування відпускних, лікарняних включається сума заробітної плати того місяця, у якому вона нарахована.

Отже, премії включаються в заробіток того місяця, на який вони припадають згідно з розрахунковою відомістю на заробітну плату та оподатковуються у тому місяці в якому вони нараховані.

Тому, заробітна плата, нарахована за час його перебування у відрядженні та премія, нараховувана систематично, незалежно від розміру, повинні враховуватися при визначенні базового місяця для проведення індексації, незважаючи на те, що працівником не відпрацьовано жодного робочого дня.

Висновки. За результатами проведеного аналізу досліджуваних питань можна стверджувати, що нарахування індексації є одним із шляхів підвищення рівня доходів задля покриття втрат населення, зумовлених зростанням цін на товари і послуги. Водночас, діючий порядок розрахунку сум індексації потребує удосконалення шляхом скасування: 1) норми, за якою індексують не всі грошові доходи осіб, а їх частину у межах прожиткового мінімуму, встановленого для відповідних соціальних і демографічних груп населення, оскільки суми нарахованої індексації не покривають фактичних втрат доходів працівників, зумовлених інфляційними процесами; 2) положення листа Міністерства соціальної політики України № 261/10/136-12 від 27.08.12 р., відповідно до якого індексуються виплати за фактично відпрацьовані дні, оскільки така норма необґрунтовано виключає із складу постійних деякі виплати, зокрема такі як премія та заробітна плата, нарахована за час перебування працівника у відраженні.

Окрім того, існуюча методика не забезпечує рівність прав громадян у частині нарахованої індексації, оскільки вона передбачає умовний поділ найманих працівників на дві групи. Працівникам першої групи індексація нараховується виходячи із приросту індексу споживчих цін, а другої – у фіксованій сумі.

Список використаних джерел

1. Інструкція про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Постанова правління Пенсійного фонду України № 21-5 від 27.09.10 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0994-10>.
2. Порядок обчислення середньої заробітної плати : Постанова Кабінету Міністрів України № 100 від 08.02.95 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/100-95-п>.
3. Порядок обчислення середньої заробітної плати для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням : Постанова Кабінету Міністрів України № 1266 від 26.09.01 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1266-2001-п>.
4. Про внесення змін до Порядку проведення індексації грошових доходів населення: Постанова Кабінету міністрів України № 526 від 13.06 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/526-2012-п>.
5. Про затвердження Порядку проведення індексації грошових доходів населення : Постанова Кабінету Міністрів України № 1078 від 17.07.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1078-2003-п#n13>.
6. Про індексацію грошових доходів населення : Закону України № 1282-ХІІ від 03.07.1991. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1282-12/print1314944256314201>.
7. Щодо індексації грошових доходів та оплати праці : Лист Міністерства соціальної політики України №475/10/136-12 від 30.11.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1152.1287.0>.
8. Щодо індексації грошових доходів Лист Міністерства соціальної політики України № 261/10/136-12 від 27.08.12р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1152.1249.0>.

Борович О. В., Куруляк С. В. Анализ действующего порядка и проблем индексации заработной платы

В статье осуществлен анализ требований нормативных документов, которые регламентируют порядок проведения индексации денежных доходов граждан, а также доведено, что сумма начисленной индексации заработной платы за действующим порядком не покрывает фактических утрат доходов наемных работников.

Ключевые слова: *заработная плата, индексации денежных доходов, постоянные выплаты, прожиточный минимум, фиксированная сумма индексации.*

Borovich O. V., Kurulyak S. V. Analysis of the existing order and problems of indexing wages

In the article exercised analysis requirements of regulations, that regulating order conduction of indexation of cash income citizens, and also proved, that the sum accrued of indexation wage under the current procedure does not cover the actual losses income hired employees.

Key words: *wage, indexation of cash income, regular payments, cost of living, fixed amount indexing.*

